

Радосав Зековић, ЂАВОЉЕ ВРИЈЕМЕ, Живот са Голим
отоком, Београд 2000, стр. 181

Мој задатак као историчара јесте да представим нова размишљања аутора Радосава Зековића о једној старој теми, дакле, књигу прича *Ђавоље вријеме* или, како у поднаслову пише, *Живот са Голим отоком*. Да будем јасан, познати архитекта Радосав Зековић већ поодавно се успјешно бави списатељством, као што то још дуже успјешно чини са архитектуром. И у ранијим својим књигама бавио се голооточким временом, популарније речено - Ибеом и ибеовцима.

Ради млађе публике и због моје струке историчара прво ћу говорити о теми којој је посвећена ова књига, а то је сукоб Југославије и СССР-а 1948. године са свим посљедицама. Наведена књига се завршава причом академика Радоње Вешовића *Одгођени зарок и прећушани пуцањ* (167), која ме је мотивисала да и сам почнем своје казивање до сада ненаписаним причама - у ствари личним успоменама - на ову тему.

Као дјечак осмогодишње школе информисан сам о овом сукобу још док је био у току. Ми смо га сводили на сукоб Тита и Стаљина. Касније су неки совјетски историчари писали о овом сукобу двије земље. Можда и зато што је Стаљинов култ био снажнији и већи, ми смо у нашим дјечачким расправама давали предност Стаљину. Наша дјечачка прича била је без посљедица, или, како то већ цитирани књижевник има обичај да каже, "без икаквих спо-

љашњих потреса". (168)

Други пут сам се суочио са овом темом као средњошколац на омладинској радној акцији 1950. године - на изградњи Студентског града у Загребу. Враћајући се из велелепног града у наш омладински камп у Дубрави, пролазио сам у ноћним сатима кроз Максимирушку шуму пјевајући руску пјесму "Широка је моја роднаја". Дежурни у кампу ме је упозорио да сам превише гласан. Нијесам на прави начин схватио његово добронамјерно упозорење, па сам још гласније наставио да пјевам ту пјесму, коју и данас волим - и као мелодију и као поруку. Није било посљедица. Опет без икаквих потреса.

Најзад, и трећи пут, прије пар година, у својству предсједника Одбора за голооточко вријеме - који је основан у ЦАНУ, са задатком да припреми научни скуп - радио сам на том пројекту који је резултирао зборником радова 1998. Овај научни задатак пратила је и нека притајена подршка, која је лебдјела као флуид, али исто тако и критика, коју сам као оформљени историчар још од раније добро разумио. Средњом, опет и коначно без посљедица. Тако смо добили књигу која је на свим други начин анализирала сукоб Тита и Стаљина, односно голооточко вријеме - како је поднасловом усмјерен роман *Ђавоље вријеме* Радосава Зековића. Ријеч је, у ствари, о другој страни тога сукоба, који је сагледан не

само са друштвено-историјског већ и са осталих аспеката, као што су филозофско-правни, психомедицински, књижевно-естетски итд.

И књига *Ђавоље вријеме* посвећена је том времену, на извјесно посебан начин. На савим нови стваралачки начин, који је ближи интимном него ангажованом, али је једнако близак човјеку и друштву. Радосав Зековић је сачинио и стварни и умјетнички свијет у тридесетак посве самосталних слика, које чине кохерентну цјелину живота са Голог отока, али исто тако и живота који се живио под снажним утицајем Голог отока.

Тако ће један од сужања или јунака, свеједно, замолити: "Испуните ми жељу - вратите ме тамо одакле сам дошао", тако се и зове једна слика. (30) Они који нијеси могли држати "језик за зубе" постајали су "двомоторци". За "тримоторце" се до сада није знало. Аутор је открио једнога: и то је нова истина о '48. и Голом отоку. Драгоцјена је истина да је на Голи оток из мале Андријевице послато 350 сужања и да је један од њих осуђен на смрт. (72) Иначе, из Црне Горе било је 5.007 под оптужбом.

На једном мјесту аутор каже: "Заточеници су живјели у увјерењу да им се бар породице не муче". Нове приче су потврда нових заблуда.

Можда је управо у том дијелу аутор богатији причом од свих који су се до сада бавили овом темом.

Свака од тих слика може се доживљавати и сасвим посебно. Књига се, дакле, може читати онако како се читају све књиге - од прве до посљедње приче. Али и на други начин - сасвим од посљедње слике или пак оне из њене средине. Поштујући свој осјећај писаца је начинио такав редослијед. Сваки читалац, исто тако, може да слиједи свој редослијед. Хтио сам рећи да књига инспирише читаоца на креативан однос, на свој сопствени суд, на своју причу о глобалној теми - живот са Голим отоком.

Тиме улазимо у још једну занимљивост. Наиме, колико је сама тема од малог или младог логораша, што је уистину био Радосав Зековић, створила препознатљивог писца или је ријеч о "већ виђеном" запису са острва пакла.

Отворио сам једну дилему, коју не бих анализирао увјерен да ће то други урадити компетентније и аналитичније. Лично мислим да ме је аутор књиге *Ђавоље вријеме* заробио снагом оних школских писаца преко чијих дјела се ђаци уче љепоти литературе и богатству фабуле.

Садржај књиге *Ђавоље вријеме* чини 30-так прича, како смо то већ истакли. Као историчар по струци, извршио сам систематизацију - по моме, како бих лакше нагласио врједност и занимљивост садржаја.

У неким сликама сам препознао прави историјски текст - аутентичан и фактографски фундиран. Аутор доноси много нових, до сада непознатих детаља. Њих, међутим, треба подвргнути провјери - на начин како то историчари, иначе, чине. Нијесам једини који је запазио сљедећи детаљ: један осуђеник реагује на пресуду од 20 година затвора, која му је изречена: "Мени је сада 85, нећу издржати толику робију". Судија му је реплицирао: "Издржи колико можеш". Заиста дијалог за причу, па и за читав роман.

Друге слике преферирају такозвану фину литературу. Њих нећу коментарисати јер је ријеч о укусу.

Затим слиједе слике са филозофском потком. Ни њих нећу апострофирати, увјерен да је и то питање укуса читалаца. Ипак, подвући ћу нека запажања која свако на свој начин доживљава.

Први примјер: "Ђаво не би издржао ни пола тога, што је он поднио". (27)

Други примјер: "Да ми је, сине, чуту лијеп глас, па макар био лаж, не бих жалио да одмах послотије тога умрем". (42)

Уз истините приче о голооточком

времену провлачи се филозофска мисао која наставља да живи у слободи - без слободе. Сама од себе намеће се мисао - да ли се старо зло заборавља због новог које долази. Са њом се отварају бројна питања: Да ли ове приче, као античке трагедије, могу на читаоца дјеловати као катарза?; Да ли за одговором треба трагати, или га је аутор већ нашао у сљедећој поруци: "Књига се појављује у вријеме када се, због изобиља новог зла, интересовање за садржај овакве литературе, а тиме и за страдање у Брозовим логорима смањило. Тек што су људи почели да размишљају - одједном се стало, да ли због пречега, умора или оног трећега 'није згодан тренутак'".

У сваком случају, ова дилема - надживљава књигу, а њену тему чини и даље актуелном. Можда заувјек актуелном.

Рећи ћу на крају да се уводни текст *Траг црне прошлости*, који је написао књижевник Жарко Ђуровић, члан ЦАНУ и исто тако млади заточеник Голог отока - сасвим уклапа у садржај књиге *Ђавоље вријеме*.

Исто тако, рећи ћу да ми није сасвим јасно зашто се на крају књиге нашао и текст *Одгођени зарок и иређу-*

ијани иуцањ једног другог уваженог академика, који има све елементе студијског текста и који сам већ апострофиром.

Књигом *Ђавоље вријеме* - Живот са Голим отоком Радосав Зековић је потврдио свој стваралачки дар запажен у претходним књигама *Гробље на Главици* и *Приче са Голог отока* (обје објављене 1998). Али ни по садржају нити по литерарној форми она није "већ виђено", како се сликовито изразио један од рецензента. Она је много више од тога: нова плочица у мозаику укупног стваралаштва, али и укупне литературе о Голом отоку. Са њом је, нема сумње, аутор сасвим искористио шансу која му се указала - у смислу "удар нађе искру у камену".

Од књиге записа и сјећања добили смо књигу мисаоне садржине и литературне вриједности. Она нам нуди и одговор на питање: Да ли је о Голом отоку све речено. Неспорно је да она не ставља тачку на голооточку тему, која и даље остаје инспирација за нове подухвате; ђавоље вријеме је у ствари вријеме непрестане борбе између добра и зла - која ће имати своје протагонисте увијек и свуда, поготово на мирним балканским просторима.

Академик Зоран ЛАКИЋ